

Հարգելի՛ ընթերցող,

Արցախի Երիտասարդ Գիտնականների և Մասնագետների Միավորման (ԱԵԳՄՄ) նախագիծ հանդիսացող **Արցախի Էլեկտրոնային Գրադարանի** կայքում տեղադրվում են Արցախի վերաբերյալ գիտավերլուծական, ճանաչողական և գեղարվեստական նյութեր՝ հայերեն, ռուսերեն և անգլերեն լեզուներով: Նյութերը կարող եք ներբեռնել ԱՆՎՃԱՐ:

Էլեկտրոնային գրադարանի նյութերն այլ կայքերում տեղադրելու համար պետք է ստանալ ԱԵԳՄՄ-ի թույլտվությունը և նշել անհրաժեշտ տվյալները:

Շնորհակալություն ենք հայտնում բոլոր հեղինակներին և հրատարակիչներին՝ աշխատանքների էլեկտրոնային տարբերակները կայքում տեղադրելու թույլտվության համար:

Уважаемый читатель!

На сайте **Электронной библиотеки Арцаха**, являющейся проектом **Объединения Молодых Учёных и Специалистов Арцаха (ОМУСА)**, размещаются научно-аналитические, познавательные и художественные материалы об Арцахе на армянском, русском и английском языках. Материалы можете скачать БЕСПЛАТНО.

Для того, чтобы размещать любой материал Электронной библиотеки на другом сайте, вы должны сначала получить разрешение ОМУСА и указать необходимые данные.

Мы благодарим всех авторов и издателей за разрешение размещать электронные версии своих работ на этом сайте.

Dear reader,

The Union of Young Scientists and Specialists of Artsakh (UYSSA) presents its project - **Artsakh E-Library** website, where you can find and download for FREE scientific and research, cognitive and literary materials on Artsakh in Armenian, Russian and English languages.

If re-using any material from our site you have first to get the UYSSA approval and specify the required data.

We thank all the authors and publishers for giving permission to place the electronic versions of their works on this website.

Մեր տվյալները – Наши контакты - Our contacts

Site: <http://artsakhib.am/>

E-mail: info@artsakhib.am

Facebook: <https://www.facebook.com/www.artsakhib.am/>

ВКонтакте: <https://vk.com/artsakhiblibrary>

Twitter: <https://twitter.com/ArtsakhELibrary>

ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ, ԳԵՏՈՒԹՅԱՆ,
ՄՇԱԿՈՒՅՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՍՊՈՐՏԻ
ՆԵՐԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐՅԱՆԻ ԵՐԻՏԱՎԱՐՆԵՐԻ
ԳԵՏՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ
ՄԵՍՆԱԿՐՈՒԹՅՈՒՆ (ԱՆԿՈՒՄ)

ԵՐԵՎԱՆԻ
ԳԵՏԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍՏՐԱՆ

«ՉԱՆԳԵՉՈՒԹՅՈՒՆ»
ԳՆԱԶԱՐՄԱՆ ԵՎ ԳԵՏՆԱԿԱՆ
ԿՈՄՔԵՆԱՏ» ՓԲԸ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՅԱՆ

SCIENTIFIC
ARTSAKH

НАУЧНЫЙ
АРЦАХ

№ 2(3), 2019

Հիմնադիր – Founder – Учредитель:
ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ (ԵՊՀ)
YEREVAN STATE UNIVERSITY (YSU)
ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ (ЕГУ)
www.ysu.am

Հրատարակիչ – Publisher - Издатель:
ԱՐՑԱԽԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳԻՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ ՄԻԱՎՈՐՈՒՄ (ԱԵԳՄՍ)
UNION OF YOUNG SCIENTISTS AND SPECIALISTS OF ARTSAKH (UYSSA)
ОБЪЕДИНЕНИЕ МОЛОДЫХ УЧЁНЫХ И СПЕЦИАЛИСТОВ АРЦАХА (ОМУСА)
www.aegmm.org

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՑԱԽ
SCIENTIFIC ARTSAKH
НАУЧНЫЙ АРЦАХ

№ 2(3), 2019

«Գիտական Արցախ» պարբերականն ընդգրկված է Հայաստանի Հանրապետության Բարձրագույն որակավորման կոմիտեի (ՀՀ ԲՈԿ) սահմանած դոկտորական և թեկնածուական ատենախոսությունների հիմնական արդյունքների ու դրույթների հրատարակման համար ընդունելի գիտական պարբերականների ցանկում:

The «Scientific Artsakh» journal is included in the list of scientific periodicals acceptable for publication of the main results and provisions of doctoral and candidate theses established by the Higher Attestation Committee of the Republic of Armenia (HAC RA).

Журнал «Научный Арцах» включен в список научных периодических изданий, приемлемых для публикации основных результатов и положений докторских и кандидатских диссертаций, установленных Высшим аттестационным комитетом Республики Армения (ВАК РА).

ԱԵԳՄՍ – UYSSA – ОМУСА
ԵՐԵՎԱՆ – YEREVAN – ЕРЕВАН
2019

Տպագրվում է Երևանի պետական համալսարանի գիտական խորհրդի որոշմամբ

Համարը հրատարակության է երաշխավորել «Գիտական Արցախ» պարբերականի խմբագրական խորհուրդը

**Նվիրվում է Երևանի պետական համալսարանի
հիմնադրման 100-ամյակին**

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Նախագահ՝ Արամ ՄԻՍՈՆՅԱՆ, ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտի տնօրեն,
ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գլխավոր խմբագիր՝ Ավետիք ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ
Գլխավոր խմբագրի տեղակալ՝ Թեմինա ՍԱՐՈՒԹՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների թեկնածու,
դոցենտ

Անդամներ՝

Արծրուն ԱՎԱԳՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Հրանտ ԱՎԱՆԵՍՅԱՆ, հոգեբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Դավիթ ԲԱԲԱՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
Վահրամ ԲԱՆԱՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Խաչիկ ԳԱԼՍՏՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
Զուլիետա ԳՅՈՒԼԱՄԻՐՅԱՆ, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Վլադիսլավ ԳՐՈՒԶԴԵՎ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Կոստրոմա, ՌԴ)
Գևորգ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Արման ԵՂԻԱԶԱՐՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
Մարեկ ԺԵՅՄՈ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Օլշտին, Լեհաստան)
Վալենտինա ԼԱՊԱՆԿՎԱ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Մոսկվա, ՌԴ)
Օտտո ԼՈՒԻՏՏԵՐՅԱՆԴՏ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Համբուրգ, Գերմանիա)
Ռուզաննա ՀԱՎՈՐՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
Նազիկ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Մուշեղ ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Գագիկ ԴԱԶԻՆՅԱՆ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Աշոտ ՍԱՐԿՈՍՅԱՆ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Էդիկ ՄԻՆԱՍՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Կարեն ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ, տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ
Հայկ ՍԱՐԳՍՅԱՆ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Յուրի ՍՈՒՎԱՐՅԱՆ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Մաքսիմ ՎԱՍԿՈՎ, սոցիոլոգիական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Դոնի Ռոստով, ՌԴ)
Գարիկ ԶԵՌՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Տիգրան ԶՈՂԱՐՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գիտական Արցախ, № 2(3), 2019, Երևան, ԱԵԳՄՄ հրատ., 2019, 472 էջ:

«Գիտական Արցախ» պարբերականի 2019թ. 2-րդ համարում տեղ են գտել հասարակական գիտությունների արդի հիմնախնդիրների վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետությունը, Արցախի Հանրապետությունը, Գերմանիան, Իրանի Իսլամական Հանրապետությունը, Լեհաստանը, Հարավային Օսեթիան, Ռուսաստանի Դաշնությունը և Ուկրաինան ներկայացնող մոտ հինգ տասնյակ անվանի ու երիտասարդ գիտնականների աշխատանքները:

Գիտական պարբերականում զետեղված են նաև Արցախի երիտասարդ գիտնականների և մասնագետների միավորման ու Երևանի պետական համալսարանի կողմից 2019թ. սեպտեմբերի 12-15-ը Ստեփանակերտում համատեղ կազմակերպված «Հայոց պետականության անցյալը, ներկան ու ապագան» միջազգային երիտասարդական 4-րդ գիտաժողովի լավագույն գիտական հոդվածները:

*Dedicated to the 100th Anniversary
of Yerevan State University*

EDITORIAL COUNCIL

Chairman: Aram SIMONYAN, Director of Institute for Armenian Studies of YSU, NAS RA Associate Member, Doctor of History, Professor

Editor-in-Chief: Avetik HARUTYUNYAN, Ph.D in Law, Associate Professor

Deputy Editor-in-Chief: Tehmina MARUTYAN, Ph.D in Philology, Associate Professor

Members:

Artsrun AVAGYAN, Doctor of Philology, Professor

Hrant AVANESYAN, Doctor of Psychology, Professor

David BABAYAN, Doctor of History, Associate Professor

Vahram BALAYAN, Doctor of History, Professor

Gevorg DANIELYAN, Doctor of Law, Professor

Khachik GALSTYAN, Doctor of Political Sciences, Associate Professor

Gagik GHAZINYAN, Academician of NAS RA, Doctor of Law, Professor

Vladislav GRUZDEV, Doctor of Law, Professor (Kostroma, Russia)

Julieta GYULAMIRYAN, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ruzanna HAKOBYAN, Doctor of Law, Associate Professor

Nazik HARUTYUNYAN, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Moushegh HOVSEPYAN, Doctor of Philology, Professor

Garik KERYAN, Doctor of Political Sciences, Professor

Tigran KOCHARYAN, Doctor of Political Sciences, Professor

Valentina LAPAEVA, Doctor of Law, Professor (Moscow, Russia)

Otto LUCHTERHANDT, Doctor of Law, Professor (Hamburg, Germany)

Ashot MARKOSYAN, Doctor of Economic Sciences, Professor

Edik MINASYAN, Doctor of History, Professor

Karen NERSISYAN, Ph.D in Economic Sciences, Associate Professor

Hayk SARGSYAN, Doctor of Economic Sciences, Professor

Yuri SUVARYAN, Academician of NAS RA, Doctor of Economic Sciences, Professor

Maksim VASKOV, Doctor of Sociology, Professor (Rostov-on-Don, Russia)

Arman YEGHIAZARYAN, Doctor of History, Associate Professor

Marek ZEJMO, Doctor of Political Sciences, Professor (Olsztyn, Poland)

Scientific Artsakh, № 2(3), 2019, Yerevan, UYSSA publ., 2019, 472 pages.

The second issue of «Scientific Artsakh» journal 2019 comprises the scientific works of approximately 50 prominent and young scientists from Armenia, Artsakh, Germany, Islamic Republic of Iran, Poland, South Ossetia, Russia and Ukraine on the topical issues of social sciences.

The publication also contains the best scientific articles of the 4th international youth scientific conference «The past, present and future of the Armenian statehood», jointly organized by the Union of Young Scientists and Specialists of Artsakh and Yerevan State University on September 12-15, 2019 in Stepanakert

Издаётся решением учёного совета Ереванского государственного университета

Номер рекомендован к публикации редакционным советом журнала «Научный Арцах»

*Посвящается 100-летию основания
Ереванского государственного университета*

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Председатель: Арам СИМОНЯН, директор Института арменоведческих исследований ЕГУ, член-корреспондент НАН Республики Армения, доктор исторических наук, профессор

Главный редактор: Аветик АРУТЮНЯН, кандидат юридических наук, доцент

Заместитель главного редактора: Теймина МАРУТЯН, кандидат филологических наук, доцент

Члены:

Ариун АВАГЯН, доктор филологических наук, профессор

Грант АВАНЕСЯН, доктор психологических наук, профессор

Рузанна АКОПЯН, доктор юридических наук, доцент

Назик АРУТЮНЯН, доктор педагогических наук, профессор

Давид БАБАЯН, доктор исторических наук, доцент

Ваграм БАЛАЯН, доктор исторических наук, профессор

Максим ВАСЬКОВ, доктор социологических наук, профессор (Ростов-на-Дону, Россия)

Хачик ГАЛСТЯН, доктор политических наук, доцент

Владислав ГРУЗДЕВ, доктор юридических наук, профессор (Кострома, Россия)

Джультетта ГЮЛАМИРЯН, доктор педагогических наук, профессор

Геворг ДАНИЕЛЯН, доктор юридических наук, профессор

Арман ЕГИАЗАРЯН, доктор исторических наук, доцент

Марек ЖЕЙМО, доктор политических наук, профессор (Ольштын, Польша)

Гагик КАЗИНЯН, академик НАН РА, доктор юридических наук, профессор

Гарик КЕРЯН, доктор политических наук, профессор

Тигран КОЧАРЯН, доктор политических наук, профессор

Валентина ЛАПАЕВА, доктор юридических наук, профессор (Москва, Россия)

Отто ЛЮХТЕРХАНДТ, доктор юридических наук, профессор (Гамбург, Германия)

Ашот МАРКОСЯН, доктор экономических наук, профессор

Эдик МИНАСЯН, доктор исторических наук, профессор

Карен НЕРСИСЯН, кандидат экономических наук, доцент

Мушег ОВСЕПЯН, доктор филологических наук, профессор

Гайк САРГСЯН, доктор экономических наук, профессор

Юрий СУВАРЯН, академик НАН РА, доктор экономических наук, профессор

Научный Арцах, № 2(3), 2019, Ереван, Изд. ОМУСА, 2019, 472 страниц.

В втором номере 2019 г. журнала «Научный Арцах» нашли место научные работы выдающихся и молодых ученых из Армении, Арцаха, Германии, Исламской Республики Иран, Польши, Южной Осетии, России и Украины, исследующие актуальные вопросы общественных наук.

В издании размещены также лучшие научные статьи 4-ой международной молодежной научной конференции «Прошлое, настоящее и будущее Армянской государственности», совместно организованной Объединением молодых учёных и специалистов Арцаха и Ереванским государственным университетом 12-15 сентября 2019 года в Степанакерте.

ՎԵՐԱԲՆԱԿԵՑՄԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ ԱՐՑԱԽԻ ԶԱՇՏԱԹԱՂԻ ԾՐՁԱՆԻ ՀԱՐԱՎՈՒՄ (ԲԱՐԿՈՒՇԱՏ ԳՅՈՒՂԻ ՕՐԻՆԱԿՈՎ). ԳԻՏԱԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ*

ԳԱՅԱՆԵ ՇԱԲՈՒՆՑ

Գորիսի պետական համալսարանի պատմության և իրավագիտության ամբիոնի ասիստենտ, ք. Գորիս, Հայաստանի Հանրապետություն shgayaneg@rambler.ru

Սույն հոդվածում փորձել ենք վերհանել Արցախի Զաշաթաղի շրջանի հարավային թևի վերաբնակեցման դանդաղ տեսլերի պատճառները Բարկուշատ գյուղի օրինակով: Նշելով վերաբնակեցմանը խոչընդոտող խնդիրները՝ տվել ենք նաև այդ խնդիրների լուծման օպտիմալ տարբերակներ: Միաժամանակ նշել ենք, որ Արցախի Հանրապետությունը՝ ի դեմս նախագահի և պետական նախարարի, մշտական ուշադրության կենտրոնում են պահում վերաբնակեցման խնդիրները՝ պարբերաբար այցեր կատարելով Զաշաթաղի շրջանի հարավային թև:

Ուսումնասիրության ժամանակ օգտագործել ենք վերլուծության, համադրման, պատմահամեմատական մեթոդները, ինչպես նաև անհատական հարցապրոպոզներ ենք ունեցել վերաբնակիչների, գյուղի նախկին բնակիչների հետ: Հետապոտության ժամանակ խնդիրների օբյեկտիվ վերհանմանը, վերլուծությանը, պատճառահետևանքային կապերը վերհանելուն, առկա խնդիրների լուծման համար ուղիներ առաջարկելուն մեծապես օգնել է նաև այն հանգամանքը, որ սույն հոդվածի հեղինակը Բարկուշատ գյուղի վերաբնակեցված ընտանիքի անդամ է արդեն 8 տարի, ուստի անընդհատ բախվում է ներկայացրած խնդիրներին:

Հոդվածում ներկայացնելով Որոտան համայնքի Բարկուշատ գյուղի խնդիրները և լուծման տարբերակները՝ խորին համոզմունք ունենք, որ վերաբնակեցման խնդիրների հաղթահարման դեպքում համայնքը կունենա մեծ թվով բնակիչներ, պարզացող՝ իր բոլոր ճյուղերով, իսկ բնակլիմայական պայմաններն ու առկա ռեսուրսները կապահովեն այդ առաջընթացը:

Հիմնաբառեր՝ Արցախի Հանրապետություն, Զաշաթաղի շրջան, Բարկուշատ, վերբաբնակեցում, էլեկտրաֆիկացում, ոռոգում, խմելու ջուր:

Արցախի ազատագրումից հետո՝ 1994թ.-ի հուլիսին, նախկին Լաչինի, Ղուբաթլուի ու Չանգեյանի շրջանների տարածքներում ստեղծվեց ԼՂՀ Զաշաթաղի շրջանը: Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության Ազգային ժողովի 1998թ.-ի հունիսի 26-ի որոշմամբ (հետագա փոփոխություններով) հաստատվեց Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության ներկա վարչատարածքային կառուցվածքը՝ բաղկացած 7 վարչական շրջանից (Ասկերանի, Հադրութի, Մարտակերտի, Մարտունու, Շահումյանի, Շուշիի, Զաշաթաղի) և վարչական շրջանի կարգավիճակ ունեցող Ստեփանակերտ քաղաքից⁷¹²:

* Հոդվածը ներկայացվել է 01.10.2019թ., գրախոսվել՝ 30.10.2019թ., տպագրության ընդունվել՝ 12.12.2019թ.:

⁷¹² **Ղահրամանյան Հ.,** Տեղեկատու Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության վարչատարածքային միավորների և սոցիալ-տնտեսական բնութագրերի, Երևան, Ճարտարագետ, 2015, էջ 7:

Քաշաթաղի շրջանն ամենամեծն է Արցախում 3376,6 քկմ (որն ամբողջ ԼՂՀ տարածքի 29,5 % է) և ընդգրկում է Հազարի գետի ավազանը և Որոտանի ստորին հոսանքի ավազանը:

Ըստ Ստեփանոս Օրբելյանի՝ պատմական Քաշաթաղն ընդգրկված էր Սյունիքի Աղահեջք գավառում⁷¹³: Ղևոնդ Ալիշանն իր «Սիսական» աշխատության մեջ ևս տեղեկություններ է հաղորդում Քաշաթաղի մասին⁷¹⁴, ինչպես նաև Բարկուշատի մասին⁷¹⁵, որի վերաբնակեցման հարցերին կփորձենք անդրադառնալ:

Քաշաթաղի շրջանը հյուսիսից սահմանակից է Շահումյանի շրջանին մոտ 33 կմ երկարությամբ, հյուսիս-արևելքից՝ Մարտակերտի շրջանին մոտ 14 կմ երկարությամբ, հյուսիս-արևելքից՝ Ասկերանի շրջանին մոտ 10 կմ երկարությամբ, արևելքից՝ Շուշիի շրջանին մոտ 25 կմ երկարությամբ, հարավ-արևելքից՝ Հադրութի շրջանին մոտ 56 կմ երկարությամբ, հարավից՝ Իրանի Իսլամական Հանրապետությանը՝ մոտ 36 կմ երկարությամբ, արևմուտքից՝ Հայաստանի Հանրապետությանը՝ մոտ 170 կմ երկարությամբ: Քաշաթաղի շրջանի բնակչության թվաքանակը կազմում է 10380 մարդ, կա 2884 տնտեսություն⁷¹⁶: Քաշաթաղի շրջանում գործում է չորս քաղաքապետարան և հիսուն համայնքապետարան (գյուղապետարան), մեկ մշակույթի տուն, մեկ հիվանդանոց, յոթ բուժկետ, ինը հիմնական, քառասուներկու միջնակարգ դպրոց, մեկ երաժշտական և մեկ արվեստի դպրոց, երկու մանկապարտեզ: Կան բազմաթիվ պատմամշակութային հուշարձաններ՝ եկեղեցիներ, խաչքարեր, աղբյուր, դամբարան, գյուղատեղեր ու գերեզմանոցներ:

Քաշաթաղի շրջանը կապող օդակ է Հայաստանի ու Արցախի միջև:

Քաշաթաղի շրջանի կենտրոնը Բերձորն է, բնակչության թվաքանակը կազմում է 10380 մարդ, կա 2884 տնտեսություն⁷¹⁷:

Այժմ Քաշաթաղի շրջանում պահպանվել են մոտ 3 տասնյակ վանքեր ու եկեղեցիներ, պատմական հուշարձաններ: Վանքերից շատ հայտնի է 4-րդ դարում կառուցված Ծիծեռնավանքը, որը ազատագրումից հետո հիմնովին վերակառուցվել է: Լավ են պահպանվել նաև 17-րդ դարում կառուցված մի շարք եկեղեցիներ՝ Հակի Սուրբ Մինաս, Միրիկի Սուրբ Աստվածածին, Հոչանցի Սուրբ Ստեփանոս, Հերիկի Սուրբ Գևորգ, Շալուայի, Սթունիսի, Արախիշի, Մագրայի սրբավայրերը: Բերձորից մոտ 60 կմ հյուսիս ընկած Արախիշ գյուղում կիսակործան վիճակում կանգուն է 12-13-րդ դարերի մեկ այլ հուշարձան՝ կամարակապ եկեղեցի, որը պայթեցվել է 1983թ.-ին: Նման և ավելի վատթար վիճակում են Հարարի (16-17-րդ դարեր), Վակունիսի եկեղեցիները, Կաթոսավանքը (9-11-րդ դարեր), Աղբրածորի վանքը (9-11-րդ դարեր): Կան նաև ժայռափոր եկեղեցիներ Ծաղկաբերդում (Քրոնքի վանք), Տանձուտում, Հոչանցում:

Բարենպաստ բնակլիմայական պայմանները, գյուղատնտեսության ու անասնապահության զարգացման համար բոլոր նախադրյալներն առկա են, որպեսզի շատ կարճ ժամանակահատվածում Քաշաթաղի շրջանն ամբողջովին վերաբնակեցվի, մասնավոր, որ Արցախի իշխանություններն էլ ձեռնամուխ եղան այդ օրապահանջ ինդրի լուծմանը: Լեռնասին Համալսարանում և Լուրաստանում 2003թ.-ի սուրբին 15-ի N121 որոշումով ԼՂՀ մեռաբնակվող ընտանիքներին տրվեցին մի շարք արտոնություններ, մասնավորապես.

1. վերաբնակեցված ընտանիքին անհատական տնով կամ բնակարանով ապահովվում,

⁷¹³ Ստեփանոսի Սինեաց եպիսկոպոսի Պատմութիւն Տանն Սիսական, Մոսկվա, 1861, էջ 374-375:

⁷¹⁴ Ղևոնդ Ալիշան, Սիսական. Տեղագրութիւն Սիւնեաց աշխարհի, Վենետիկ, 1893, էջ 242, 265, 266, 269:

⁷¹⁵ Նույն տեղում, էջ 242, 272, 280 :

⁷¹⁶ Ղահրամանյան Հ., Նշվ. աշխ., էջ 315:

⁷¹⁷ Նույն տեղում, էջ 315:

2. միանվագ դրամական օգնության ցուցաբերում վերաբնակվող ընտանիքի գլխավորին՝ ԼՂՀ-ում սահմանված նվազագույն աշխատավարձի բասնապատիկի, իսկ ընտանիքի մյուս անդամներից յուրաքանչյուրին՝ հնգապատիկի չափով,

3. վերաբնակվող ընտանիքի անդամների և գույքի՝ մինչև նախօրոք որոշված մշտական բնակավայր տեղափոխում կամ տեղափոխման ու ճանապարհածախսի փոխհատուցում, յուրաքանչյուր շնչին ճանապարհածախս՝ 5 հազար դրամ, գույքի տեղափոխում՝ 15 հազար դրամի չափով,

4. վերաբնակիչների սոցիալ-կենցաղային կարիքների բավարարման համար երկարաժամկետ (10 տարով), տարեկան 0.5 տոկոսադրույքով բյուջետային վարկի տրամադրում համաձայն կարգի,

5. վերաբնակվող և գյուղատնտեսական աշխատանքով զբաղվելու պատրաստակամություն հայտնած յուրաքանչյուր ընտանիքին անասունների, սերմացուի և դրա համար անհրաժեշտ այլ կյուրթական միջոցների ձեռքբերման համար երկարաժամկետ (10 տարով), տարեկան 0.5 տոկոսադրույքով բյուջետային վարկի տրամադրում համաձայն կարգի,

6. վերաբնակվող ընտանիքի յուրաքանչյուր անդամին բնակավայրում գյուղատնտեսական նշանակության հողատարածքների առկայության դեպքում մշտական օգտագործման իրավունքով 0.6 հա հողի անհատույց հատկացում,

7. վերաբնակվող ընտանիքներին 5 տարի ժամկետով բնակարանային կոմունալ ծառայությունների վարձից (բնակվարձ, ջրի և կոյուղու վարձ), ազատում,

8. նոր ընտանիք կազմած զորակոչային տարիքի անձանց ժամկետային զինվորական ծառայության երկու տարով հետաձգում,

9. վերաբնակիչների առաջնահերթ ընդգրկում վերաբնակեցման ծրագրով նախատեսված շինարարական աշխատանքներում՝ նրանց համար աշխատատեղ ապահովելու նպատակով,

10. վերաբնակվելուց 2 տարվա ընթացքում նոր ընտանիք կազմած անձանց ամուսնության վկայականի առկայության դեպքում միանվագ օգնության ցուցաբերում 30 հազար դրամի չափով,

11. վերաբնակիչների համար ԼՂՀ-ում իրականացվող պետական սոցիալական աջակցության ծրագրերից տեղաբնակների հետ համահավասար օգտվելու իրավունքի ապահովում⁷¹⁸:

Վերաբնակեցման ոլորտի համակարգման գործառնություն իրականացնում է ԱՀ Աշխատանքի սոցիալական հարցերի և վերաբնակեցման նախարարության ժողովրդագրության և միգրացիայի վարչության պետ Արարատ Բախտամյանի՝ վերը նշված որոշմամբ 2014-2018 թթ.-ին տարբեր բնակավայրերում մշտական բնակություն է հաստատել 301 ընտանիք (1202 մարդ, որից 594-ը՝ երեխա), որոնց տրվել է վերաբնակչի կարգավիճակ⁷¹⁹: Արցախի վերաբնակեցումն ունի համազգային նշանակություն, ուստի այն ավելի արդյունավետ իրականացնելու համար պետք է միշտ լինի ուշադրության կենտրոնում, անընդհատ մշակվեն վերաբնակեցման արդյունավետության բարձրացմանը միտված քայլեր: Իրականացվող քայլերը շատ դրական դինամիկա են ապահովում մասնավորապես Քաշաթաղի Իշխանաձոր, Աղավտ համայնքների համար, որտեղ տարբեր բարեգործական ծրագրերի շնորհիվ արձանագրվում է վերաբնակեցման բարձր ցուցանիշներ: Քաշաթաղի վերաբնակեցման արդյունավետության բարձրացումը և շրջանում առկա խնդիրները մշտապես ԱՀ նախագահի և պետական նախարարի ուշադրության կենտրոնում են: ԱՀ պետական նախարար Գրիգորի Մարտիրոսյանը 2019 թվականի ապրիլի 14-ին

⁷¹⁸ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության կառավարության որոշում, 15 ապրիլ, 2003, N 121:

⁷¹⁹ <http://mss.nkr.am/?p=17831>.

հերթական աշխատանքային այցով Իշխանաձոր համայնքում ծանոթացել է իրականացվող ծրագրերին, պետական միջոցներով այգիների, տնկարանների ստեղծման գործընթացին: Աշխատանքային այցին մասնակցել են նաև գյուղատնտեսության նախարար Ժիրայր Միրզոյանը, գյուղի և գյուղատնտեսության աջակցության հիմնադրամի տնօրեն Տիգրան Ծատրյանը և Քաշաթաղի շրջանի վարչակազմի ղեկավար Ստեփան Սարգսյանը⁷²⁰: Նշենք, որ 2014 թվականի Ազգային վիճակախաղից ստացած հասույթով Իշխանաձորում կառուցվում է 34 տուն: Սակայն պետք է նշել, որ Քաշաթաղի շրջանի Որոտան քաղաքային համայնքում և հարակից գյուղերում վերաբնակեցման գործընթացի արդյունավետությունն այնքան էլ բարձր չէ: Նշենք, որ Որոտան համայնքը Քաշաթաղի շրջանի Բերձոր կենտրոնից գտնվում է 80 կմ հեռավորության վրա, իսկ մայրաքաղաք Ստեփանակերտից՝ 140 կմ հեռավորության վրա: Որոտան համայնքը գտնվում է հարթավայրային գոտում: Համայնքի սահմանային գոտով հոսում է Որոտան գետը: Համայնքի բնակչության թվաքանակը կազմում է 556 մարդ, կա 162 տնտեսություն⁷²¹: Բնակչությունը հիմնականում զբաղվում է գյուղատնտեսությամբ՝ անասնապահությամբ ու հողագործությամբ: Համայնքում գործում է քաղաքապետարան, կա բուժաշխատող: Որոտան համայնքի կազմում ընդգրկված են նաև Անդոկաբերդ, Դողար, Բարկուշատ և Վանանդ գյուղերը: Անդոկաբերդ գյուղում բնակվում է 8 մարդ, կա 2 տնտեսություն, Դողար գյուղում՝ 8 մարդ, կա 4 տնտեսություն, Բարկուշատ գյուղում՝ 20 մարդ, կա 7 տնտեսություն, իսկ Վանանդ գյուղում՝ 16 մարդ, կա 5 տնտեսություն: Բնակչությունը հիմնականում զբաղվում է գյուղատնտեսությամբ՝ անասնապահությամբ ու հողագործությամբ:

Այժմ փորձենք վերհանել վերաբնակեցման խնդիրները և դրանց լուծման ուղիները հենց Որոտան համայնքի Բարկուշատ գյուղի օրինակով՝ որպես տվյալ գյուղի վերաբնակիչ և խնդիրների ականատես:

Բարկուշատ գյուղն իր բնակլիմայական պայմաններով շատ բարենպաստ է գյուղատնտեսության ու անասնապահության զարգացման համար: Գյուղի առաջին վերաբնակիչներից է Ռուբեն Պողոսյանն իր ընտանիքով, որ անմիջապես ազատագրումից հետո բնակություն է հաստատել գյուղում: Շուրջ 26 տարի է, ինչ ընտանիքը բնակվում է այդ գյուղում: Ըստ Ռուբեն Պողոսյանի՝ գյուղում սկզբնական շրջանում բնակիչների թիվը շատ է եղել, որոնք, սակայն, գյուղում վերաբնակչի կարգավիճակով չէին բնակվում: Բնակլիմայական պայմանները շատ նպաստավոր էին գյուղում այգեգործությամբ ու անասնապահությամբ զբաղվելու համար, մասնավորապես տարածված էին նռան, թթենու, արքայախնձորի, ծիրանի այգիները: Սակայն բնակչության թիվը տարեցտարի նվազել է, ինչը պայմանավորված է կենցաղային վատ պայմաններով: Առ այսօր Որոտան համայնքի՝ վերը նշված գյուղերում Անդոկաբերդ, Դողար, Բարկուշատ և Վանանդ, չկա էլեկտրաֆիկացում, խմելու ջուր, իսկ ոռոգման ջրի հունների փակման հետևանքով ոռոգման ջուրը ևս լուրջ խնդիր է: Ոռոգման ջրի բացակայության պատճառով նռան, ծիրանի, արքայախնձորի այգիները չորացել են: Այժմ Բարկուշատ գյուղում գրանցված վերաբնակիչների թիվն ընդամենը 20 է, 7 տնտեսություն: Չրուցելով տարբեր տարիներին գյուղը լքած մարդկանց հետ՝ նկատեցինք, որ բոլորը խորապես ափսոսում են գյուղը լքելու համար, բայց նաև նշում են, որ իրենց աչքի առաջ չորանում են այգիները, բանջարաբուծությամբ զբաղվելը ևս ջրի սակավության պատճառով դառնում է անարդյունավետ, իսկ անասնապահությամբ զբաղվողները խիստ շոգերի ժամանակ չեն կարողանում վերամշակել կաթը, բանի որ չկա հոսանք, ինչը կնպաստեր

⁷²⁰ <https://armtimes.com/hy/article/159119>

⁷²¹ Ղահրամանյան Ռ., նշվ. աշխ., էջ 375:

սառնարանների առկայությանը: Մենք վերհանեցիք առկա խնդիրները, այժմ փորձենք գտնել դրանց լուծումները:

Լախ և առաջ շրջանի վերաբնակեցման համար խիստ անհրաժեշտ պայման է էլեկտրաֆիկացումը: Այն պատճառաբանությունները, թե բնակչության թիվը քիչ է այդ շրջաններում մեծ գումարներ ծախսելով էլեկտրաֆիկացում ապահովելու համար, չի կարող արդարացում լինել, քանի որ բնակչության թվի քիչ լինելը հենց հոսանքի բացակայությունն է իր բոլոր հետևանքներով: Իսկ այդ խնդրի լուծման օպտիմալ տարբերակներից կարող է լինել ընդամենը 3 կմ հեռավորության վրա գտնվող ռազմաուսումնական բազայից հոսանքի անցկացումը գյուղ: Խնդրի լուծման հաջորդ օպտիմալ տարբերակներից է օգտվել արդի գիտատեխնիկական առաջընթացից և պետական սուբսիդավորման կամ ցածր տոկոսադրույքով վարկային պայմանագրերի միջոցով հոսանքի համար նախատեսված արևային կայանների տեղադրումը: Որպես տվյալ գյուղի բնակիչ՝ համոզված կարող եմք ասել, որ այդ խնդրի լուծումը կավելացնի վերաբնակվողների թիվը:

Հաջորդ խնդիրը խմելու ջրի բացակայությունն է: Խմելու ջուրն առկա է գյուղում, բայց տներ չի հասնում: Պետության աջակցությամբ խողովակների տրամադրման դեպքում այն ամենահեշտ լուծվող խնդիրը կարող է դառնալ: Ի դեպ, եթե վերաբնակիչները տեսնեն պետության աջակցությունն այս հարցերում, իրենք ևս ձեռնամուխ կլինեն այդ խնդիրների համատեղ լուծմանը՝ ինի աշխատուժի, թե ֆինանսական միջոցներով:

Ոռոգման ջրի բացակայությունը ևս լուրջ խոչընդոտ է Որոտան համայնքի և Նրա հարակից գյուղերի վերաբնակեցման համար: Իսկ այդ խնդրի լուծման համար ընդամենն անհրաժեշտ է համայնքապետարանի օժանդակությունը գյուղտեխնիկայով ջրատարների մաքրման համար, քանի որ առանց համապատասխան տեխնիկայի կիրառման հնարավոր չէ մաքրել ոռոգման ջրատարները:

Հոսանքի, խմելու և ոռոգման ջրի բացակայությունը բնակչներին կանգնեցնում են ծանր խնդիրների առջև: 1-2 տարի չարչարվելուց հետո Նրանք, չստանալով համապատասխան եկամուտ, լքում են գյուղը: Ուսումնասիրելով Բարկուշատ գյուղի բնակլիմայական պայմանները, այգեգործության ու բանջարաբուծության համար հնարավոր բարենպաստ պայմանները, անասնապահությունը զարգացնելու իրական հնարավորությունները, կարող եմք միանշանակ փաստել, որ նշված խնդիրների լուծման դեպքում շատ կարճ ժամանակամիջոցում Որոտան համայնքը և Նրա շրջակա գյուղերը արագ տեմպերով կվերաբնակեցվեն, և հայությունն արտագաղթելու և այլ երկրներում հողագործական ու անասնապահան աշխատանքներ կատարելու փոխարեն կբնակվի ու նույն գործով կգբաղվի մեր հայրենիքում, ինչը նաև մեծ ազդակ կլինի Սփյուռքի մեր հայրենակիցների համար:

WAYS TO RESOLVE RESETTLEMENT PROBLEMS IN THE SOUTH OF ARTSAXH-KASHATAG REGION (FOLLOWING THE EXAMPLE OF THE VILLAGE OF BARKUSHAT). (SCIENTIFIC AND PRACTICAL ANALYSIS)

GAYANE SHABUNTS

*Assistant at the Chair of History and Law of the Faculty of Humanities and Social Sciences of Goris State University
Goris, Republic of Armenia (RA)*

In this article, we have attempted to identify the reasons for the slow rate of resettlement of the southern part of Kashatagh region in Artsakh by the example of Barkushat village. Noting the problems that impede the resettlement, we have also provided optimal solutions to these

problems. At the same time, we have noted that the President and Minister of State of the Republic of Artsakh is constantly focusing on resettlement issues visiting to the southern part of Kashatagh region.

During the study, we used the methods of analysis, comparison, historical-comparative methods, as well as conversations with settlers and former residents of the village.

The fact that the author of this article has also been a member of the relocated family of Barkushat village for 8 years, and therefore constantly confronts the issues presented, has also greatly helped to the objective identification of the problems, analysis of causal relationships, suggestion of solutions to existing problems during the research.

Presenting the problems and solutions of Barkushat village in Vorotan community, we strongly believe that in case of resettlement problems, the community will have a large population, a developing economy with all its branches, and the climatic conditions and available resources will ensure that progress.

Key words: The Republic of Artsakh, Kashatagh region, Barkushat, resettlement, electrification, irrigation, drinking water.

ПУТИ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМ ЗАСЕЛЕНИЯ ЮГА КАШАТАГСКОГО РАЙОНА АРЦАХА (ПО ПРИМЕРУ СЕЛА БАРКУШАТ). НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

ГАЯНЕ ШАБУНЦ

Ассистент кафедры истории и права факультета гуманитарных и социальных наук Горисского государственного университета, г.Горис, Республика Армения

В данной статье мы попытались определить причины медленного заселения южной части Кашатагского района Арцаха на примере села Баркушат. Отмечая проблемы, связанные с заселением, мы также представили оптимальные, на наш взгляд, решения этих проблем. В то же время мы отметили, что президент и государственный министр Республики Арцах постоянно уделяют внимание вопросам заселения, посещая южную часть Кашатагского района.

В ходе исследования мы использовали методы анализа, сравнения, историко-сравнительные методы, а также беседы с переселенцами и бывшими жителями села.

Объективному выявлению в ходе исследования проблем, анализу причинно-следственных связей, предложению решений существующих проблем в значительной степени способствовало то обстоятельство, что автор настоящей статьи восьмой год является членом переселенческой семьи села Баркушат и поэтому постоянно сталкивается с представленными проблемами.

Указывая проблемы села Баркушат общины Воротан, мы твердо верим, что в случае решения проблем с заселением община будет иметь большое население, развивающуюся экономику со всеми ее ветвями, а климатические условия и имеющиеся ресурсы обеспечат этот прогресс.

Ключевые слова: Республика Арцах, Кашатагский район, Баркушат, заселение, электрификация, орошение, питьевая вода.

**ԳՐԱԿԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ, LITERATURE STUDY,
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ**

Հասմիկ Հովսեփյան. Գրիգոր Մագիստրոսի թղթերը Բագրատունիների հայոց թագավորության մասին.....355

Hasmik Hovsepyan. Grigor Magistros' Letters on the Armenian Kingdom of the Bagratids
Асмик Овсеян. Письма Григора Магистроса об армянском царстве Багратидов

Աննա Սարգսյան. Մտավորականության նկարագիրը Չապել Եսայանի «Հոգիս արքայալ» վիպակում.....368

Anna Sargsyan. Description of the Intelligentsia in the Novel "My Soul in Exile" by Zapel Yesayan

Анна Саргсян. Образ интеллигенции в повести Запел Есаян "Моя душа в изгнании"

**ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ, ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ
HISTORY, ORIENTAL STUDIES
ИСТОРИЯ, ВОСТОКОВЕДЕНИЕ**

Իրինա Հայուկ. Ուկրաինայի հայերի մշակութային ժառանգության արդիականացման խնդիրները. իրադարձություններ և մարդիկ.....379

Irina Hayuk. The Problems of Actualization of the Cultural Heritage of the Armenians of Ukraine: Persons and Events

Ирина Гаюк. Проблемы актуализации культурного наследия армян Украины: события и люди

Աշխեն Հովսեփյան. Պակիստան-ադրբեջան ռազմական համագործակցությունը և Հնդկաստանի դիրքորոշումը.....394

Ashkhen Hovsepyan. Pakistan-azerbaijan Military Cooperation and India's Decision

Ашхен Овсеян. Военное сотрудничество Пакистана и Азербайджана и позиция Индии

Գայանե Շաբունց. Վերաբնակեցման խնդիրների կարգավորման ուղիները Արցախի Քաշաթաղի շրջանի հարավում (Բարկուշատ գյուղի օրինակով). գիտագործնական վերլուծություն.....401

Gayane Shabunts. Ways to Resolve Resettlement Problems in the South of Artsakh-Kashatag Region (Following the Example of the Village of Barkushat). Scientific and Practical Analysis

Гаяне Шабунц. Пути разрешения проблем заселения юга Кашатагского района Арцаха (по примеру села Баркушат). научно-практический анализ

Չբիգնև Շմուրլո. Հայկական մշակույթի հետկերպարները Լեհաստանի Էլբլոնգ քաղաքի հանրային տարածքում.....407

Zbigniew Shmurlo. Armenian Culture of Post-image in the Public Space of the Polish City Elblag

Збигнев Шмурло. Послеобразы армянской культуры в общественном пространстве польского города Эльблонг